

րուն պէս կող, ամուր ու հաստատուն կ'ըլլայ : Եւ կաւը թրջելու համար շատ անգամ ջրի վրայէն կ'անցնին , ու իրենց կուրծքին փետուրները կը թրջեն , անանկով կաւը կը ջրոտեն . իսկ թէ որ ջուր չգտնեն , առաւօտեան ցօղը կը գործածեն . վերջը իրենց կտուցովը կը շաղուեն , ու բուններնին կը շինեն :

Մենէն զարմանալին Հնդկաստանի քանի մը թռչուններուն բոյներն են , որ վարպետութեամբ ծառի ճիւղերուն վրայէն վար կը կախեն , որպէս զի իրենց թռչնամի կենդանիներուն ու միջատներուն ձեռքէն ազատ ըլլան :

Ինդահանրապէս ամէն տեսակ թռչուն մէյմէկ կերպով կը շինէ իրեն բոյնը : Սմանք իրենց բոյնը տներուն վրայ կը դնեն , ոմանք ծառերու վրայ , ոմանք խոտերու տակ կը բնակին , կան ալ որ գետնի վրայ . բայց ամէն ալ կը նային որ ապահով , ու ձագերը մեծցընելու և իրենց ցեղին բազմանալուն յարմար ըլլայ :

Եւ յայտնի ահա շատ զարմանալի բան է թռչնոց բնական ճարտարութիւնը որ իրենց բոյնը շինելու ատեն կը բանեցընեն : Եւ բաներէս յայտնի կ'իմացուի թէ թռչունները պարզ մեքենայներ չեն կրնար ըսուիլ . վասն զի ճարտարութիւն , խելք , գործունէութիւն ու երկայնմտութիւն չմնար որ չբանեցընեն իրենց բոյնը շինելու համար : Եւկէ յայտնի է որ ինչ որ կ'ընեն՝ միշտ վախճան մը կը դիտեն . իրենց բոյնը գոգաւոր կէս գունտի ձևով շինած է , որպէս զի տաքութիւնը անոր մէջ ժողվուի . բունին դրսի դին կարծր նիւթերով պատած է որ հիման տեղ կը բռնէ , և քամիներէն ու միջատներէն կը պաշտպանէ . իսկ ներսը աւելի կակուղ նիւթերով պատած է , ինչպէս բրդով , փետուրով և ուրիշ այսպիսի բաներով , որպէս զի նոր ծնած ձագերը փափուկ ու տաք անկողին մը ունենան :

Եսով ալ յայտնի է թէ թռչունները միտք ունին , որովհետեւ կը նային որ

բուններնին այսպիսի տեղ մը դնեն որ անձրեւէ ու յափշտակիչ թռչուններէ պահպանուին : Ո՞վ ըսեր է թռչունին թէ հաւկիթ պիտի ունենայ , ան բոյնն ալ շատ մեծ պիտի չըլլայ՝ որպէս զի տաքութիւնը չցրուի . խիստ պզտիկ ալ պիտի չըլլայ՝ որպէս զի ձագերը մէջը սղմին . ինչպէս ճիշդ համեմատութեամբ կը շինէ բոյնը իր ձագերուն համար որ պիտի ծնանին : Ո՞վ սորվեցուցեր է իրեն որ ժամանակը հասածին պէս չտարակուսի իր ընելիքին վրայ , և ինչուան որ բոյնը չշինէ՝ հաւկիթ չածէ : Ինչուան հիմա որչափ բան որ ըսինք այսպիսի խնդիրները լուծելու համար , ամենեւին մարդուս միտքը անոնցմով չհամադուիր , ու բռնութեան գաղտնիքը չենք կրնար մեկնել . լաւ մը հասկընալու համար պէտք էր որ կենդանեաց հոգւոյն վրայ աւելի տեղեկութիւն ունենայինք :

Եւ յայտնի է թէ թռչնոց որ և իցէ յատկութիւնն ալ իրենցմէ չէ , հապառուիչ գերագոյն կարողութիւն մը կայ որ աս բաներս իրենց ընել կուտայ : Եւ որովհետեւ կենդանիք չեն կրնար ճանչնալ իրենց արարիչը , մենք որ բանական ստեղծուած ենք՝ Եւ տուածոյ մեզի տուած միտքը բանեցընենք զինքը ճանչնալու , ու իր սուրբ անունը օրհնելու :

---

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

( ) Կառայից Բարձր շահելու համար ընկերութիւններ ու գործոցներ :

( ) ԲԵՆԲԸ անատեն օգտակար կ'ըլլայ՝ երբոր բարեսէր մարդիկ ջանան անիկայ պահել , և իրենց ջանքովը ան օրէնքներուն պակասութիւնները լեցընեն : Ինդահաւազն օրէնքը զօրութիւն չունենար՝ երբոր մարդիկ անփոյթ ըլլան անոր պահպանութեա-

նը , և անզգամ մարդիկ յանցանք ընեն ու չպատժուին , կամ տէրերուն անհոգութենէն , և կամ անոնց խաբէական գութ մը ունենալէն՝ որ յանցաւորներուն պակասութիւնը դուրս չելլէ : Իրաւ է որ մեծ օգուտ կ'ըլլայ յանցաւորները խրատելով , յորդորելով , բարի օրինակով և ուրիշ ասոնց նման բաներով . բայց ամէն բանէն աւելի մարդս կը յորդորուի բարիք մը ընելու՝ երբոր գիտնայ թէ ըրածին համար պիտի վարձատրուի , և իրեն բարիքը պիտի ճանչնան ուրիշները : Եւ ահա աս բանիս մեծ օգուտ են ան ընկերութիւնները՝ որոնց վախճանն է ծառայից բարոյականը շտկել : Հիմա Վերմանիայի այլևայլ քաղաքները հաստատուած են այսպիսի ընկերութիւններ , ու շատ օգուտներ աւրած են . այսպիսի ընկերութեան մը պայմանները ասոնք են :

Ա . Ընկերութեան անդամները պարտական են գիտելու որ բարի վարքի վկայութիւնն որ կուտան մէկուն ծառայութեւն համար՝ ամենաճիշդ ըլլայ , ու ամենևին աս բանիս մէջ անհոգութիւն ու խարդախութիւն չընեն . վասն զի շատը կան որ ծառային իբր թէ բարիք ընելու մտքով՝ անոր անհաւատարմութեանը , գէշ բնութիւններուն , անհնազանդութեանը և ծուլութեւնը վրայ խօսք չեն ըներ , հապա անտարբեր խօսք մը կը գրեն՝ թէ իրեն վրայ երևելի գանգատ մը չունիմ : Եւսով կը խաբուին նոր տէրերը , ու ծառայից չար սովորութիւններն ու ախտերը անոնց քով կը մնան : Եւոր համար շատ աղէկ բան կ'ըլլայ փոխանակ ընդհանուր վկայութիւն մը տալու՝ ամէն մէկնիւթին վրայ զատ զատ վկայելն . այսինքն վկայութեան տեսրակը գրուիլի գլուխ բաժնէին , ու անանկ կարգաւ գրէին դիմացը . զոր օրինակ Լըրօնք , Լարի վարք , Հնազանդութի , Հաւատարմութիւն , Եղիատասիրութիւն , և Հարմարութիւն : Սաքսոնիացւոց օրէնքը ասանկ կը պատուիրէ , և ամէնքն ալ պարտական են աս

բանս ընելու . ասկէ զատ , երբոր մէկը վկայութիւն մը տայ ծառայի մը վրայ , երաշխաւոր կը սեպուինոր տիրոջը առջև անոր ըրած չարիքներուն :

Բ . Ընկերութիւնը մասնաւոր կերպով կը վարձատրէ ան ծառան՝ որ երկարատեան մէկ տիրոջ մը քով կեցեր է՝ իրեն պատիւը պահելով . զոր օրինակ ո՛վ որ 5 տարի նոյն տեղը ծառայութիւն ընէ ու վրան արատ մը չտեսնուի , հրապարակաւ գովեստ կը գրուի վրան , ու 15 Ֆիորին վարձ կ'առնէ . ով որ 10 տարի կենայ , կըրկինը և այլն :

Գ . Ընկերութեան վարձատրութիւն , զոր օրինակ 100 Ֆիորին ալ կուտան ան ծառային , որ չէ թէ միայն երկարատեան կեցեր է նոյն տանը մէջ , այլ նաև մասնաւոր կերպով մը մեծ աշուն ունեցեր է իրեն բարի վարքին և ուրիշ կատարելութիւններուն համար . և աս պարգեւաբաշխութիւնը հրապարակական հանդիսով կ'ըլլայ :

Դ . Ընկերութիւնը խնայութեան գանձարան մ'ալ ունի՝ ծառայից ունեցած ստրկի գլուխները շահեցընելու համար . և աս բանս մեծ յորդոր է որ ծառայք խնայողութիւն սորվին :

Ե . Ուրիշ ընկերութիւն մ'ալ կայ որ ծառայից համար դպրոցներ կը բանայ , որպէս զի հոն կըթուին , ու ծառայութեան վիճակին հարկաւոր բաները սորվին : Եւ դպրոցներուն մէջ կը սորվին կերակուր եփել , բան գնել , հաշիւ բռնել և այլն . և ասոնք աղքատ տղոց համար են , որոնք նախնական դպրոցներէն ելելէն վերջը հոս կը մտնեն :

Զ . Վեղի ծառաներու կամ տնայաճներու համար ալ մասնաւոր դպրոց կայ , որոնց մէջ կը սորվին ոչ միայն պարզ երկրագործութիւն , հապա նաև հոգ ունենալ իրենց ապրուստին վրայ , և թէ ուրիշներուն բանը ինչպէս պիտի մատակարարուին :

Եւ տեսակ դպրոց մը կայ Պաւերայի՝ Լուրիմպերկ քաղաքը , ու իրեք դաս բաժնուած է : առաջինը գիւ-

ղական տնտեսութեան համար և երկրագործութեան արհեստը սորվելու. երկրորդը պարտիզականութեան. երրորդը գեղի ծառաներու կրթութեան համար, որ տնպահ ալ կ'ըսուին:

Ետեսակօգտակար ընկերութիւններն ու դպրոցները օրէ օր կը շատնան հիմա Վերամանիայի այլեւայլ քաղաքները. անոնց մէջ ալ երեւելի են Պատէն, Լճուլուրկ ու Սանհէյմ քաղաքներունը:

#### ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԳԻՒՏԻՑ

Գ. Լճուլուրդ Գարէն Ինչոյան Կասնըճէկերդ Դարը:

Երբ որ Եւրոպացիք կ'աշխատէին տգիտութեանն ու անգործութեանն դուրս ելլելու, ան միջոցին գիտութիւններն ու արհեստները Եւրաքացւոց մէջ առաջ կ'երթային: Եւրաքացիք ծաղկեցրնելու հետ էին աւելի բնազանցութիւնը, բնաբանութիւնը, աստղաբաշխութիւնը, բժշկականութիւնը, և աս գիտութիւնները իրենց յաղթական զէնքերուն հետ մէկտեղ Սպանիա բերին: Խտալիան Եւրաքացւոց դպրոցներուն մէջ վարժեցաւ, ու իր գիտութիւնները՝ ճարտարութեան, արհեստներու ու վաճառականութեան մէջ բանեցրնելով, Եւրոպայի ազգերուն առջինն եղաւ. Խտալիային մէջ ալ Սենետիկ, Ղենովա, Փիզա, Լուքա, Փլորենտիա քաղաքները հռոմ քաղաքէն ալ գերազանց եղան: Եւրոպաց ատեն եղած գեղեցիկ ճամբաները, որ շատ ատենէ 'ի վեր երեսի վրայ մնացեր էին, նորէն բացուեցան վաճառականութեան համար. վաճառքներով ամէն նաւահանգիստներ ու հրապարակներ լեցուեցան. առուտուրը շատցաւ, նոր նոր շէնքեր շինուեցան, ու ճարտարութեան ետեւէ եղող ժողովուրդները շուտ մը հարըստցան:

Լճուլուրդի տօնավաճառը բացուեցաւ Եւրոպական մեծին Սարոլոսի աթոռանիստ քղեր: Սաքսոնիացիք անագ բերին հոն, Եւրոպացիք կապար, հրեայք գոհարներ ու պատուական ամաններ, Սլաւոնք հիւսիսային մետաղներ. Խոնկարտացիք, Սպանիացիք Լճուլուրդէն՝ Լգիպտոսէն՝ Եւրոպոց երկրէն իրենց եկած վաճառքները, ու իրենց երկրին բերքերը, Վաղղիայի վաճառականները իրենց ձեռագործները: Եւ տօնավաճառը զբօսանքի ու զուարճութեան պէս բան մը եղաւ, ու շատ սիրով և յօժարութեամբ հոն կ'երթային մարդիկ, վասն զի դեռ ոչ տեսարաններ կային և ոչ քաղաքական հանդիսի համար մէկտեղ ժողովի: Եւրոպայի մեծին Սարոլոսի պալատն էր որ ան ատեն զարդարուն ու յարգի էր, և անոր համար միայն թոռքանայի ու Սարսիլիայի կողմերէն վաճառականները Սոտանդուպօլիս կ'երթային՝ մետաքսեղէն կերպաններ բերելու: Հռոմ, հաւաւեննա, Սիլան, Լիոն, Եւրեւատ կամ Եւր, թուր քաղաքներն ալ մետաքսեղէն ու բրդեղէն շատ ձեռագործներ ունէին: Եւրոպայի սղոյաւտ կը դարձնէին, ու ապակի կը շինէին. բայց բրդեղէնը դեռ շատ ծանօթ էր: Եւրոպայի նոյն արժէքն ունէին ինչ որ Սոտանդիանոսի ատեն հռոմայեցւոց տէրութեան մէջ, Եւրոպայի առաջինը եղաւ, որ սկսաւ՝ բայց չկրցաւ հաստատել չափերու ու կշիւքներու միակերպութիւնը: Եւ կուին անունով իմաստուն մարդը, որ մեծին Սարոլոսի խորհրդականն ու վարպետն էր, հին ձեռագիրներու ետեւէ եղաւ կ'ըսեն, ու զանոնք օրինակել տալով բոլոր Եւրոպա հազարներով ցրուեց. անկէ զատ շատ դպրոցներ ալ բացաւ, որոնց մէջ ինքը անձամբ կը սորվեցրնէր, ու կայսեր ընտանիքը կայսեր հետ մէկտեղ պալատի դպրոցին մէջ դաս առնողներէն էին: Եւրոպայի շատ սէր ունէր նաւ եկեղեցական երաժշտութեան վրայ, ու